

УДК 372. 181

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-1-41>**Ніна ГОРДІЙ,***orcid.org/0000-0002-4438-2595**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти**Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка**(Глухів, Сумська область, Україна) hordei1960@gmail.com*

ПРЕДМЕТНО-ІГРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЗАСІБ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ 5-ГО РОКУ ЖИТТЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено розгляду питання сенсорного виховання дітей в у предметно-ігровому середовищі. Проблема сенсорного розвитку дошкільників перебуває в центрі уваги багатьох вчених, як психологів (Л. Венгер, О. Запорожець, В. Зінченко, Є. Ігнат'єв, В. Мухіна та ін.), так і педагогів (В. Аванесова, М. Подд'яков, Н. Сакуліна, Е. Пілюгіна та ін.). Саме цей вік найбільш сприятливий для вдосконалення органів відчуття, накопичення уявлень про навколишній світ. Науковці вважають, що сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку, є однією з базових компетентностей дошкільників, а розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей виступає обов'язковим складником розвитку дитини (Л. Артемова, А. Богуш, О. Борисова, А. Бурова, А. Гончаренко, Н. Гонтаровська, Г. Григоренко, З. Дорошенко, К. Крутій, М. Кривоніс, Л. Лохвицька, С. Ладивір, Ю. Малікова, Л. Олійник, Н. Погрібняк, Л. Прокопенко, О. Тарасова та ін.).

Сенсорне виховання має велике значення для розвитку особистості дитини, її розумового розвитку та розвитку всіх пізнавальних процесів і спрямоване на навчання дітей сприймати предмети, їх різноманітні властивості та якості (колір, форму, величину, розташування в просторі тощо). Для того, аби правильно розвинути всі відчуття й сприймання дитини, збільшити її чуттєвий досвід, потрібно правильно організувати предметно-ігрове середовище, яке б відповідало віку та індивідуальним можливостям кожної дитини. Велика увага в сенсорному вихованні дітей 5-го року життя повинна бути спрямована на сприйняття форми та величини, кольору та матеріалу, адже саме ці властивості мають головне значення для формування уявлень про предмети та явища навколишньої дійсності. Предметно-ігрове середовище буде розвивальним за умов, якщо розширює, поглиблює уявлення дошкільників про особливості людського життя та найважливіші для людського буття споруди соціального призначення і транспорт. Удосконалюється уміння дитини використовувати за призначенням предмети та знаряддя, самостійно визначати ігровий сюжет, робити його змістовним, розподіляти ігрові ролі, дотримуватись правил рольової поведінки, налагоджувати ігрову взаємодію, використовувати й розподіляти іграшки та ігрові атрибути, реалізовувати ігровий задум, перетворювати ігровий простір. Враховуючи вплив сенсорного виховання на дітей 5-го року життя та вирішуючи поставлені перед педагогами ЗДО завдань щодо насичення предметно-розвивального середовища у групах, до кожного спеціального осередку треба дібрати атрибути та предмети для досконалого оволодіння дітьми сенсомоторними навичками.

Ключові слова: сенсорне виховання, пізнавальні процеси, предметно-ігрове середовище, діти дошкільного віку.

Nina HORDII,*orcid.org/0000-0002-4438-2595**Candidate of Pedagogical Sciences,**Associate Professor at the Theory and Methodology of Preschool Education Department**Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University**(Hlukhiv, Sumy region, Ukraine) hordei1960@gmail.com*

SUBJECT AND GAME ENVIRONMENT AS A MEANS OF SENSORY EDUCATION OF CHILDREN 5 YEAR-OLD. THEORETICAL ASPECT

The problem of sensory development of preschoolers is in the center of attention of many scientists, both psychologists (L. Wenger, O. Zaporozhets, V. Zinchenko, E. Ignatiev, V. Mukhina etc.) and pedagogues (V. Avanesova, M. Poddyakov, N. Sakulina, E. Pilyugina etc.). It is this age that is most favorable for the improvement of the senses, the accumulation of ideas about the surrounding world. Scientists believe that sensory education, aimed at ensuring full sensory development, is one of the basic competencies of preschoolers, and the development of sensory and cognitive abilities is a mandatory component of a child's development (L. Artemova, A. Bogush, O. Borisova, A. Burova, A. Goncharenko, N. Gontarovska, G. Grigorenko, Z. Doroshenko, K. Krutiy, M. Krivonis, L. Lokhvytska, S. Ladyvir, Yu. Malikova, L. Oliynyk, N. Pogribnyak, L. Prokopenko, O. Tarasova etc.).

Sensory education is of great importance for the development of a child's personality, his mental development and the development of all cognitive processes and is aimed at teaching children to perceive objects, their various properties and qualities (color, shape, size, location in space, etc.). In order to properly develop all the child's sensations and perceptions, to increase his sensory experience, it is necessary to properly organize a subject-game environment that would correspond to the age and individual capabilities of each child. A lot of attention in the sensory education of children of the 5th year of life should be directed to the perception of shape and size, color and material, because these properties are of primary importance for the formation of ideas about objects and phenomena of the surrounding reality. Fairy tale therapy, as a method of influence, allows you to take from the fairy tale history its hidden potential, and experienced fairy tale situations will help preschoolers get rid of aggression, isolation, psychological and moral preparation for real life problems.

Key words: sensory education, cognitive processes, subject-game environment, children of preschool age.

Постановка проблеми. Сенсорне виховання – цілеспрямований педагогічний вплив, що забезпечує формування чуттєвого пізнання, удосконалення відчуттів і сприймання. Відповідно дитина повинна оволодіти загальним суспільним досвідом, який включає найраціональніші способи обстеження предметів, сенсорні еталони. За допомогою перцептивних дій дитина сприймає в предметі нові якості та властивості. Завдання сенсорного виховання – своєчасно навчити дитину означеним діям, а узагальнені способи обстеження предметів мають важливе значення для формування операцій порівняння, узагальнення, для розгортання мислительних процесів. Сенсорне виховання спрямоване на формування у дитини відчуттів і сприймань, яке виконує важливу роль в розумовому вихованні, розвитку сенсорних процесів та практичній діяльності дитини.

Аналіз досліджень. Проблема сенсорного розвитку дошкільників перебуває в центрі уваги багатьох вчених, як психологів (Л. Венгер, О. Запорожець, В. Зінченко, Є. Ігнат'єв, В. Мухіна, І. Барташнікова, Т. Бауер та ін.), так і педагогів (В. Аванесова, М. Подд'яков, Н. Сакуліна, Е. Пілюгіна та ін.). Саме цей вік найбільш сприятливий для вдосконалення органів чуттів, накопичення уявлень про навколишній світ. Науковці вважають, що сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку, є однією з базових компетентностей дошкільників, а розвиток сенсорно-пізнавальних здібностей виступає обов'язковим складником розвитку дитини, який потребує усвідомлених дій з боку вихователів, що підтверджується наявністю значної кількості сучасного методичного та практичного доробку (Л. Артемова, А. Богуш, О. Борисова, А. Бурова, А. Гончаренко, Н. Гонтаровська, Г. Григоренко, З. Дорошенко, К. Крутій, О. Кошіль, М. Кривоніс, Л. Лохвицька, С. Ладивір, Ю. Малікова, Л. Олійник, Н. Погрібняк, Л. Прокопенко, О. Тарасова та ін.).

Мета статті – обґрунтувати вплив предметно-ігрового середовища на ефективність розвитку сенсорно-пізнавальних здібностей дітей 5-го року життя.

Виклад основного матеріалу. Основою розумового виховання є сенсорне виховання, яке забезпечує розвиток і збагачення чуттєвого досвіду дитини, формує його уявлення про властивості і якості предметів. Сенсорне виховання спрямоване на навчання дітей точно і повно сприймати предмети, їх різноманітні властивості і якості (колір, форму, величину, розташування в просторі, висоту звуків тощо). Наукові дослідження показують, що без такого сприймання знання у дітей довго залишаються поверховими, уривчастими і не створюється необхідна основа для загального розумового розвитку, оволодіння різними видами діяльності (малюванням, конструюванням тощо), повноцінного засвоєння знань і навичок в початкових класах школи (Барташнікова, 2007: 65).

З кінця ХХ ст. у вітчизняній педагогіці спостерігається підвищений інтерес до проблеми сенсорного виховання. Зміни в соціальній та економічній сферах, переорієнтація в житті суспільства започатковують новий етап й у сфері дошкільної освіти. Формування сенсорної компетентності дитини дошкільного віку проходить через усі сфери та змістові лінії як основа набуття реальних базових знань. Напрямок цієї роботи розкритий у логіко-математичному розвитку дошкільника, де детально розкривається зміст сенсорного розвитку дітей. Сенсорне виховання є основою організації чуттєвого досвіду дітей і саме на заняттях створюються умови для планомірного керівництва формуванням відчуттів, сприймань і уявлень дітей. Навчаючи дітей сприйняттю різних предметів і явищ, необхідно чітко пояснювати дітям поетапність їх дій. Це стає зрозумілим дітям, коли вони використовують свої уміння в практичній діяльності, в цьому випадку сприйняття дітей робиться більш усвідомленим і цілеспрямованим.

Сенсорно компетентною дитиною вважають дитину, яка відповідає вимогам життя, має та вільно застосовує набуті сенсорні знання, проявляє своє «Я» у розв'язанні завдань, володіє різними способами пізнання світу й отримує задоволення від його пізнання. У базовій програмі розвитку дитини «Я у Світі» наявна освітня лінія

«Дитина в сенсорнопізнавальному просторі», яка передбачає сформованість доступних для дитини дошкільного віку уявлень, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів довкілля. Показником сформованості цих уявлень є здатність дитини застосовувати отримані знання у практичній діяльності (ігровій, трудовій, сенсорно-пізнавальній тощо), оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток у неї наочно-дієвого, наочно-образного, словесно-логічного мислення. Сенсорно-пізнавальна освітня лінія спрямована на інтеграцію змісту дошкільної освіти, формування у дітей пошуково-дослідницьких умінь, елементарних математичних уявлень, цілісної картини світу, компетентної поведінки в різних життєвих ситуаціях. Дитина знає назву сенсорних еталонів: колір, форма, величина (їх види, ознаки, властивості); користується словами, що їх характеризують (кольори та їх відтінки; форми – об'ємні, площинні: циліндр, куб, прямокутник, трикутник тощо); визначає форму предметів за допомогою геометричної фігури як еталону. Вміє порівнювати предмети за кольором, формою, величиною, виділяти в них схожі та відмінні ознаки. Розрізняє і називає властивості і якості предметів (гладкий, шорсткий, м'який, металевий, дерев'яний, скляний, бавовняний тощо). Класифікує предмети та їх сукупності за кількісними та якісними ознаками; оперує множинами (посуд, одяг, тварини тощо); упорядковує об'єкти в напрямку зростання чи зменшення певної ознаки та за їх розміщенням.

Згідно програми дитина повинна орієнтуватися у просторі на основі безпосереднього сприйняття та словесних позначень просторових категорій (місцеположення, віддаленість); визначати своє місцезнаходження відносно об'єктів, що її оточують, розташування предметів і об'єктів у просторі (близько, далеко, ліворуч, праворуч, всередині, під, над, біля, зверху, знизу, назад, вперед) тощо. Орієнтується на площині аркуша паперу, книги; вміє складати орнаменти, малюнки з використанням геометричних фігур, різних за величиною, формою, кольором. Розуміє властивості часу, володіє часовими поняттями (на світанку, в сутінках, о півдні, о півночі, доба, тиждень, місяць, рік). Має уявлення про причиново-часові залежності ритмічних природних явищ: тривалість секунди, хвилини, години. Спробається визначити час за допомогою годинника, знає, що година складається із хвилин, оцінює часові інтервали. Називає порядок та пояснює послідовність пір року, днів тижня, частин доби; встановлює причиново-наслідкові

зв'язки між різними явищами в природному та соціальному довкіллі (Програма, 2019).

Дитина виявляє пізнавальну активність, спостережливість, винахідливість у довкіллі; вирізняється позитивною пізнавальною мотивацією; моделює, експериментує в довкіллі за допомогою вихователя і самостійно, використовуючи умовно-символічні зображення, схеми. Орієнтується в сенсорних еталонах (колір, форма, величина), їх видах, ознаках, властивостях; у часі і просторі; оволодіває прийомами узагальнення, класифікації, порівняння і зіставлення. Уміє виділяти в предметах, об'єктах окремі частини, поділяє ціле на окремі частини, за частинами визначає ціле. Здійснює найпростіші усні обчислення на додавання та віднімання. Розв'язує елементарні математичні задачі; складає задачі-драматизації (про себе, свою сім'ю, найближче природне і предметне оточення) та задачі-ілюстрації (відтворюють знання дітей про довкілля, їхнє життя), пропонує власний спосіб їх розв'язання.

У процесі реалізації програми розвитку дитини дошкільного віку приділяється велика увага креативності. Зазначено, що саме включення індивідуального досвіду дошкільника в процес пізнання робить його розвивальним, сприятливим для розкриття внутрішніх сутнісних сил. Окрім того, вказано на те, що творча активність дошкільника має два тісно пов'язаних між собою, проте не тотожних джерела: впливи людей, які його оточують та особистий досвід самої дитини.

Таким чином, формування індивідуального досвіду неможливе без процесу пізнання світу, його сенсорних властивостей. А без індивідуального досвіду не можна сформувати творчу особистість. Поповнення методичної бази впровадження сенсорного розвитку продовжується, оновлюється та потребує креативного підходу від педагогів і батьків до розв'язання завдань сенсорного розвитку дитини дошкільного віку.

Дитина в житті зустрічається з різноманітними форм, барв та інших властивостей об'єктів, зокрема іграшок і предметів домашнього побуту. Вона знайомиться із творами мистецтва: музикою, живописом, скульптурою. Малюка оточує природа з усіма сенсорними ознаками: багатоклірністю, запахами, шумами. Для розвитку сенсорних еталонів дуже важливо, щоб діти не тільки отримували відомості про те, що для чого використовується, що як називається, але й поглиблювали сприйняття цих предметів: випробовували різні відчуття від дотику до них – до дії з ними. Саме на це слід звертати особливу увагу, даючи дітям відповідні завдання: переносючи предмети,

відчуті міру їх тяжкості; беручи в руки, відчуті і визначити якість поверхні, температуру. Усі дії такого роду збагачують сенсорний досвід дітей, розвивають здатність орієнтування у навколишньому світі (Малікова, 2005: 156).

Навколишня дійсність пізнається через аналізатори. Аналізаторна система інтенсивно розвивається в дошкільному віці. Необхідно забезпечувати діяльність дітей, що вдосконалює їхні аналізатори. Зовнішні якості й властивості предметів навколишнього світу надзвичайно різноманітні. Кожний сенсорний еталон має своє словесне позначення міри ваги, міри довжини, колірний спектр, площинні й об'ємні геометричні фігури тощо. Опанувавши ці еталони, діти будуть співвідносити з ними будь-яку якість, яку вони сприйняли, давати їй визначення. Завдяки цим «одиницям виміру» дитина повніше й глибше пізнає різні властивості конкретних предметів, сприйняття набуває цілеспрямованого і організованого характеру (Жукова, 2009: 56).

Традиційно ознайомлення дітей з властивостями предметів передбачає виділення форми, величини, кольору як особливих властивостей предметів, без яких не можуть бути сформовані повноцінні уявлення. У дошкільному віці відбувається знайомство з основними еталонами форми (коло, овал, квадрат, прямокутник, трикутник, багатокутник), величини (довгий – короткий, високий – низький, товстий – тонкий), кольори (основні кольори спектра, білий, чорний) в процесі практичної та ігрової діяльності. Виділення названих властивостей на початковому етапі знайомства, коли діти ще не володіють загальноприйнятими еталонними уявленнями, йде співвіднесення предметів між собою. На більш високому рівні розвитку розпізнавання форми, величини, кольору досягається в процесі співвіднесення властивостей предметів з засвоєними еталонами (Артемова, 1997: 112).

Форма визначається як зовнішній обрис, зовнішній вигляд предмета. Сприйняттю форми незалежно від положення фігури в просторі, її кольору і величини сприяє оволодіння практичними діями накладання фігур, прикладання, обведення по контуру, обмацування, зіставлення елементів фігур. Надалі діти здатні впізнавати форму предметів у зоровому, уявному плані завдяки поєднанню зовнішніх і внутрішніх перцептивних дій. Ознайомлення зі складними формами відбувається шляхом виділення знайомих ознак або деталей. Дані вміння формуються в іграх і вправах на угруповання предметів за формою, на впізнавання знайомих форм на малюнку, на визначення форми предметів, розташованих у різних ракурсах тощо.

Величина розглядається як розмір, обсяг, протяжність предмета – це ті параметри, які можна виміряти. Аналітичне сприйняття величини пов'язане з виділенням різних вимірів: довжини, ширини, висоти, товщини. Сприйняття різних параметрів величини, так само як і форми, здійснюється за допомогою практичних дій накладання, прикладання, обмацування, вимірювання, угруповання предметів за виокремленою ознакою. Враховуючи, що методи розвитку сприйняття величини і форми однакові, доцільно проводити ігри та вправи на сприйняття величини паралельно з іграми на сприйняття форми.

Сприйняття кольору відрізняється від сприйняття форми і величини насамперед тим, що його не визначиш тактильно, шляхом проб і помилок, так як колір обов'язково потрібно бачити. А це означає, що в основі сприйняття кольору лежить зорова орієнтування. Колір визначається як світловий фон чого-небудь, забарвлення. Неточне розпізнавання кольору і колірних відтінків, притаманних об'єктам, знижує можливості пізнання дітьми довкілля, збіднює їх чуттєву, емоційну основу.

Робота на ознайомлення дітей з кольором будується в кілька етапів. Перші ігри та вправи спрямовані на вибір за зразком знайомих предметів, які різко розрізняються за кольором – доміантною ознакою. Поняття кольору дається на прикладі двох-трьох контрастних кольорів.

Наступний етап роботи – завдання, засновані на зоровому зближенні, зіставленні предметів за кольором (знайти схожий колір за зразком). Зближення дозволяє побачити наявність або відсутність так званого колірного перепаду (різкого або близького) між двома кольорами.

Останнім етапом розвитку колірною сприйняття у дітей є формування умінь зіставляти кольори, їх поєднання і відтінки, підбирати необхідні колірні поєднання і, що дуже важливо, створювати їх за власним задумом. Навички розрізняти колір розвиваються у дітей в процесі ігор та вправ, які мають творчий характер і спрямовані на формування естетичного сприйняття.

Форма, величина і колір є визначальними ознаками предметів, облік яких допомагає більш повноцінному їх застосуванню в житті. Успішне виконання практичних дій залежить від попереднього сприйняття і аналізу того, що потрібно робити. Тому вдосконалення сенсорних процесів на заняттях повинно бути в основному здійснено до початку практичних дій. Спеціально організоване сприйняття предметів з метою використання його результатів у тій або іншій змістовній діяльності ми називаємо обстеженням. Обстеження – основний метод сенсорного виховання

дітей. У процесі його діти опановують уміннями сприймати такі властивості предметів і явищ, як величина, форма, просторові відношення, колір, особливості звуків людської мови і музичних звуків. Усі ці властивості становлять зміст сенсорного виховання. Обстеження предмета виступає як необхідна ланка, що передує власне виконавській діяльності.

Незважаючи на відмінності в обстеженні предметів в залежності від подальшої продуктивної діяльності можна виділити типи обстеження: сприйняття цілісного вигляду предмета; виокремлення основних частин цього предмета і визначення їх властивостей; деталізація дрібних частин предмета та встановлення їх просторового розташування у відношенні до основних частин; повторне цілісне сприйняття предмета. Такий спосіб обстеження може бути застосований для аналізу будь-якої форми самих різних предметів, тому він може бути названий узагальненим. Інший характер носить обстеження в процесі праці в природі. Наприклад, при обстеженні ґрунту важливо звернути увагу на колір, консистенцію, вологість тощо.

Таким чином, способи обстеження, які застосовуються в сенсорному вихованні, різноманітні і залежать, по-перше, від обстежуваних властивостей, по-друге, від цілей обстеження. Навчання обстеженню повинно проводитися з урахуванням вікових особливостей дітей і наявних умов для розвитку дітей. Таким має бути розвивальне предметне середовище, тобто сукупність педагогічних умов, які забезпечують всебічний розвиток дитини і система матеріальних об'єктів їхньої діяльності. Створення в закладі дошкільної освіти повноцінного розвивального предметно-ігрового середовища та забезпечення відповідної позиції вихователя в організації діяльності дітей – провідний засіб реалізації завдань сучасної освіти. Адже правильно організоване розвивальне середовище сприяє соціалізації дитини, впливає на всі аспекти її розвитку.

Процес сенсорного розвитку дітей дошкільного віку буде ефективним за умови реалізації наступних принципів:

- покладено збагачення і поглиблення змісту сенсорного виховання, який передбачає формування у дітей починаючи з раннього віку широкої орієнтування в предметному оточенні, тобто не тільки традиційне ознайомлення з кольором, формою і величиною предметів, а й вдосконалення звукового аналізу мови, формування музичного слуху, розвиток м'язового почуття тощо, з урахуванням тієї важливої ролі, яку відіграють ці про-

цеси у здійсненні музичної, образотворчої діяльності, мовленнєвого спілкування, найпростіших трудових операцій тощо.

- другий принцип передбачає поєднання навчання сенсорним діям з різними видами змістовної діяльності дітей. У процесі цих видів діяльності дитина орієнтується на властивості і якості предметів, враховуючи їх значення у вирішенні важливих життєвих завдань. У більшості випадків вони виступають не самі по собі, а як ознаки більш важливих якостей, які неможливо спостерігати (наприклад, величина і колір плодів є сигналами їх зрілості);

- третім принципом зумовлюється повідомлення дітям узагальнених знань і умінь, пов'язаних з орієнтуванням в навколишній дійсності. Властивості і якості предметів, явищ настільки різноманітні, що ознайомлення дитини з усіма ними без обмеження, так само як і повідомлення йому знань про кожного з них окремо, неможливо. Правильна орієнтація дітей в довкіллі може бути досягнута в результаті специфічних дій на обстеження величини, форми, кольору предметів;

- четвертий принцип сенсорного виховання передбачає формування систематизованих уявлень про властивості і якостях, які є основою — еталонами обстеження будь-якого предмета, тобто дитина має зіставити отриману інформацію з уже наявними у нього знаннями і досвідом. Дуже рано дитина починає використовувати свої знання як засіб сприйняття та усвідомлення нового предмета;

- провідна роль педагога в оволодінні будь-якою діяльністю є ще одним принципом. Потрібно підкреслити, що головне завдання педагога полягає в тому, щоб зацікавити дитину новою і корисною діяльністю, стимулювати її власну активність і емоційну залученість в розвивальні ігри, і в цьому сенсі вести за собою (Григоренко, 2019: 13).

Для розв'язання означених суперечностей необхідні підходи до пошуку ефективних засобів, методів, педагогічних технологій. Одним із таких засобів навчання в даний час, як вважають науковці, є конструктори фірми LEGO DACTA, які мають ряд характеристик, що значно відрізняють їх від інших конструкторів, передусім великим діапазоном можливостей, багатофункціональністю, сучасними технічними та естетичними характеристиками, використанням їх в різних ігрових і навчальних цілях.

Досить великий вплив на процес сенсорного розвитку дітей дошкільного віку має «сенсорна кімната». Робота в сенсорній кімнаті проводиться як з групою дітей, так і індивідуально. Метою роботи є розвиток пізнавальної діяльності,

довільної уваги, емоцій, мовлення та невербального спілкування.

Сенсорна кімната дозволяє розширити життєвий досвід дітей, збагатити їхній чуттєвий світ та знайти впевненість у собі. Наявність м'якого покриття підлоги і стін кімнати зменшує почуття страху при падінні. Заняття в сенсорній кімнаті допомагають вдосконалення активних, самостійних рухових навичок, маніпулятивної діяльності, оволодіння схемою тіла, зорово-моторної координації. Методика роботи в «сенсорній кімнаті» заснована на поступовому включенні сенсорних відчуттів, індивідуальності підбору вправ для розвитку сенсорики. У групах робота проводиться з одночасною участю дітей та їх батьків. Створюються ситуації, коли дитина має бути нарівні з мамою або навіть, допомогти мамі в якій-небудь діяльності. У наступних видах діяльності обігруються ситуації, коли діти залишаються самотійно, без батьків.

Удосконалення діяльності органів чуття, накопичення уявлень про навколишній світ дітей дошкільного віку є результатом цілеспрямованого застосування сучасних технологій для сенсорного розвитку. Значний вплив на розвиток відчуттів та сприймань мають заняття, ігри та ігрові вправи з використанням елементів ейдетики (Кривоніс, 2012: 16). Завданнями ейдетичних дидактичних ігор може бути визначено: формування реалістичних уявлень про навколишній світ; ознайомлення із сенсорними еталонами; розвиток ейдетичних відчуттів; розвиток пізнавальних здібностей дитини; розвиток усіх аналізаторів; адаптація дитини до навколишнього світу; формування цілісних образів навколишнього світу; розвиток спостережливості й позитивного сприйняття. Наведені нижче ігри орієнтовані на цілі ейдетичного і сенсорного розвитку, серед них є як авторські, так і традиційні для дошкільної освіти ігри: «Допоможи зайчику знайти будинок», «Посади метелика на квітку», «Упізнай за голосом», «Чарівна шафа», «Знайди, що змінилося» «Смачні овочі (фрукти)», «На що схожа ця пляма?», «Як співає посуд?», «Що змінилося?», «Портрет», «Запам'ятай і намалюй», «Тактильні картки» «Духмяні овочі», «Кольори музики», «Розрізані картинки», «Запам'ятай шлях», «Геометричне лото», «Запам'ятай картинку» «Асоціативний ланцюжок», «Зобрази предмет», «Намалюй себе у казці» тощо.

Одним із методів удосконалення сенсорної сфери дошкільника є універсальний математичний матеріал для розвитку здібностей – палички Кюїзенера. Це набір паличок для лічби, які ще

називають «числа в кольорі», «кольоровими паличками», «кольоровими числами», «кольоровими лінійками». У наборі містяться чотиригранні палички 10 різних кольорів і довжиною від 1 до 10 см. Палички Кюїзенера для лічби є багатофункціональним математичним посібником, яке дозволяє «через руки» дитини формувати поняття числової послідовності, складу числа, відношень «більше – менше», «право – ліво», «між», «довше», «вище» і багато іншого, Набір сприяє розвитку дитячої творчості, розвитку фантазії і уяви, пізнавальної активності, дрібної моторики, наочно-дієвого мислення, уваги, просторового орієнтування, сприйняття, комбінаторних і конструкторських здібностей.

В основі створення в ЗДО повноцінного розвивального предметно-ігрового середовища лежить принцип комплексного підходу та вільного центрування (В. Петровський). Передбачається створення в дошкільному закладі – як у груповій кімнаті, так і на майданчику – функціональних осередків (куточків, центрів), у яких розміщені матеріали для стимуляції розвитку дітей з урахуванням їхніх потреб, інтересів та здібностей. Обладнання має бути розраховане насамперед на практичну діяльність, пов'язану з потребами дітей, щоб поступово готувати дитину до життя та сприяти його фізичному та психічному розвитку. Для створення такого середовища вихователі мають знати функціональні можливості ігрового матеріалу, вміння формувати ігрову групу, розподіляти її на осередки (центри, куточки). Варто також подбати про відповідність іграшок віковій дитині, правильне комплектування ігрових наборів, характеру їхньої діяльності (Гавриш, 2013: 12).

Середовище повинно бути навчальним. Пряме навчання не завжди веде до усвідомлення досліджуваного змісту і можливості його використання. А дитяче експериментування – один із найважливіших аспектів розвитку особистості. Ця діяльність не задається дитині дорослими заздалегідь, а будується самою дитиною по мірі отримання нових відомостей про об'єкт. Для розгортання цієї діяльності необхідні матеріали: вода, пісок, каміння, мірні стаканчики, губки, формочки, совочки, трубочки тощо. Бажано в групі організувати центр води і піску, де діти можуть із задоволенням проводити експерименти: лити воду, проціджувати, переливати через трубочки, пересипати пісок через ситечко. Діти можуть вивчати властивості води, піску, каменів, ґрати з ними, виявляти творчі якості, розвивати уяву, сенсорні здібності, а також дрібну моторику.

Вимоги до обладнання ігрових осередків (куточків, центрів):

– усі іграшки, матеріали, атрибути, предмети-замінники об'єднуються за функціональними ознаками відповідно до різних видів предметно-ігрової діяльності дітей (сюжетно-відображувальної, будівельної, рухливої тощо);

– більшість дидактичних матеріалів, іграшок та картинок мають бути поліфункціональними, тобто використовуватися по-різному, залежно від мети діяльності; усі іграшки, незалежно від їхньої класифікаційної приналежності, групуються так, щоб вони відповідали за розмірами одна одній, зростові дітей і стаціонарному предметному оточенню, в якому діти зазвичай граються;

– середовище має містити як відомі дитині компоненти, так і нові, незнайомі, які забезпечують її пізнавальний розвиток.

Поповнюючи обладнання в куточку, вихователь має дотримуватися принципу ускладнення, тобто вносити в групу іграшки та ігри згідно з вимогами програми та тими знаннями, яких діти набувають на заняттях та в повсякденному житті. Кожну нову іграшку слід обов'язково обіграти, зробити дітям сюрприз. Рівень інформативності середовища досягається урізноманітненням тематики (від приготування їжі для ляльки до її лікування тощо). Предметно-ігрове середовище має бути динамічним та мобільним, щоб діти вчилися активно ним користуватися, а також щоб забезпечувати їм свободу дій. Усе обладнання має постійно поновлюватися, видозмінюватися і легко переноситися з одного центру на інший (Лохвицька, 2018: 11–13).

Одна із основних умов створення в ЗДО будь-якого типу розвивального докільця є опора на особистісно-орієнтовану модель взаємодії між

педагогом і дітьми. Це означає, що: пріоритетною метою виховання є формування гармонійної і всебічно розвиненої особистості; завдання педагога полягає у забезпеченні інтересів дитини у задоволенні її природних нахилів та потреб; дорослий у своїй педагогічній діяльності керується положенням: «Не поруч, не над, а разом». Для реалізації цієї моделі у середовищі, що оточує вихованців, слід створити умови для повноцінного інтелектуального, морального та естетичного розвитку особистості, її гуманізації.

Висновки. Отже, предметно-ігрове середовище буде розвивальним за умов, якщо розширює, поглиблює уявлення дошкільників про особливості людського житла та найважливіші для людського буття споруди соціального призначення і транспорт. Удосконалюється вміння дитини використовувати за призначенням предмети та знаряддя, самостійно визначати ігровий сюжет, робити його змістовним, розподіляти ігрові ролі, дотримуватись правил рольової поведінки, налагоджувати ігрову взаємодію, використовувати й розподіляти іграшки та ігрові атрибути, реалізовувати ігровий задум, перетворювати ігровий простір. Дитина вчиться орієнтуватися в творах мистецтва (образотворче, музичне, театральне, літературне), допомагає опанувати мову цих видів мистецтва, передавати художній образ різними мистецькими засобами, стимулювати до творчості. Враховуючи вплив сенсорного виховання на дітей 5-го року життя та вирішуючи поставлені перед педагогами ЗДО завдань щодо насичення предметно-розвивального середовища у групах, до кожного спеціального осередку треба дібрати атрибути та предмети для досконалого оволодіння дітьми сенсорними навичками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л.В. Колір, форма, величина, число. Київ : Томіріс, 1997. 174 с.
2. Барташнікова І.А., Барташніков О.О. Розвиток сенсорних здібностей і пам'яті у дітей 5–6 років : навчальний посібник. Тернопіль: Богдан, 2007. 56 с.
3. Гавриш Н., Ліннік О. Організувати, але не обмежувати: управління розвитком дітей в освітньому середовищі дитсадка. *Дошкільне виховання*. 2013. № 1. С. 8–13.
4. Григоренко Г., Погрібняк Н. Створення предметно-ігрового середовища. *Дошкільне виховання*. 2019. № 2. С. 11–14.
5. Жукова О. Г. Предметне середовище. Сенсорика. Екологія. Харків : Ранок, 2009. 112 с.
6. Кривоніс М. Л., Дроботій О.М. Ейдетика як засіб підготовки дітей до школи. Харків : Вид-во «Ранок», 2012. 176 с.
7. Лохвицька Л. Розвивальне предметне середовище: завдання вихователя. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2018. № 10. С. 11–13.
8. Малікова Ю. В. Сенсорне виховання в сучасній теорії і практиці дошкільної освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського* : зб. наукових праць. Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2005. № 3–4. С. 154–159.
9. Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі»: освітня програма. Київ : МЦФЕР-України, 2019. 404 с.

REFERENCES

1. Artemova L.V. Kolir, forma, velychyna, chyslo [Color, shape, size, number]. Kyiv, 1997. 174 p. [in Ukrainian]
2. Bartashnikova I. A., Bartashnikov O. O. Rozvytok sensorykh zdibnostei i pamiaty u ditei 5-6 rokiv: navchalnyi posibnyk [Development of sensory abilities and memory in children 5–6 years old: study guide] Ternopil, 2007. 56 p. [in Ukrainian]
3. Havrysh N., Linnik O. Orhanizuvaty, ale ne obmezhuvaty: upravlinnia rozvytkom ditei v osvitnomu seredovyschi dytsadka. Doshkilne vykhovannia [Organize, but do not limit: managing the development of children in the educational environment of kindergarten] *Preschool Education* 2013 №1. pp. 8–13 [in Ukrainian]
4. Hryhorenko H., Pohribniak N. Stvorennia predmetno-ihrovoho seredovyscha [Creation of a subject-game environment] *Preschool Education* 2019 № 2. pp.11–14 [in Ukrainian]
5. Zhukova O. H. Predmetne seredovyshe. Sensoryka. Ekolohiia [Subject environment. Sensory. Ecology] Kharkiv, 2009 112 p. [in Ukrainian]
6. Kryvonis M. L. Drobotii O. M. Eidetyka yak zasib pidhotovky ditei do shkoly [Eidetics as a means of preparing children for school] Kharkiv, 2012 176 p. [in Ukrainian]
7. Lokhvytska L. Rozvyvalne predmetne seredovyshe: zavdannia vykhovatel'ia [Developmental subject environment: the teacher's task] *Preschool Methodist*, 2018. No. 10. pp. 11–13. [in Ukrainian]
8. Malikova Yu. V. Sensorne vykhovannia v suchasni teorii i praktytsi doshkilnoi osvity [Sensory education in modern theory and practice of preschool education] *Scientific Bulletin of the South Ukrainian State Pedagogical University named after K. D. Ushynskyyi*: coll. scientific works 2005. № 3–4. pp. 154–159. [in Ukrainian]
9. Prohrama rozvytku dytyny vid narodzhennia do shesty rokiv «Ia u Sviti»: osvitalia prohrama [Child development program from birth to six years «I am in the World»: an educational program] Kyiv. 2019. 404 p. [in Ukrainian]